

TEXTIL V MUZEU

ROČNÍK 15 / 2019

Odborné recenzované periodikum vydávané Technickým muzeem v Brně ve spolupráci s odbornými komisemi Asociace muzeí a galerií ČR.

TEXTILE IN MUSEUM

VOLUME 15 / 2019

Reviewed journal Publisher by the Technical museum in Brno in cooperation with the Commissions of the Association of Museums and Galleries of the Czech Republic.

Editor: Petra Mertová

Redaktor: Pavla Stöhrová

Jazyková korektura: Sandra Strapková

Překlady do angličtiny: Lenka Zimková

Sazba: Graficoon

Tisk: Reprocentrum Blansko

Vydání první

Náklad 300 kusů.

<http://www.tnbrno.cz/časopis-textil-v-muzeu>

<http://www.tnbrno.cz/časopis-textil-v-muzeu>

Reprodukování snímků a materiálů uveřejněných v tomto periodiku je možné pouze se souhlasem vydavatele a současně se souhlasem jejich vlastníků, autorů a správců. Poz. red.: Bibliografické citace a poznámkový aparát byly dle možností redakce sjednoceny na základě platných pokynů pro autory časopisu *Textil v muzeu*. Žádáme autory o důsledné dodržování nastavených pravidel. Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí textů v případě jejich nedodržení. Nevyžádané příspěvky redakce nevrací.

Periodikum *Textil v muzeu* je vědeckým časopisem řízeným redakční radou. Jeho obsah je koncipován mezioborově. Vychází jednou ročně. Příspěvky procházejí oponentním řízením a dále jsou schváleny redakční radou periodika. Podrobné pokyny pro autory jsou uveřejněny na webové stránce časopisu www.tnbrno.cz/časopis-textil-v-muzeu. Redakce přijímá texty včetně obrazových příloh v podobě dané pokyny pro autory vždy elektronickou cestou na adrese mertova@tnbrno.cz do 30. 6. daného roku pro recenzovanou část periodika a do 31. 7. daného roku pro nerecenzovanou část. O přijetí textu do redakčního zpracování jsou autoři řádně informováni.

© **Technické muzeum v Brně, 2019**

ISBN 978-80-87896-75-4

ISSN 1804-1752

REDAKČNÍ RADA / EDITORIAL BOARD

PhDr. Helena Březinová, Ph.D.

Archeologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., Praha

Ing. Jindřiška Drozenová

Muzeum hlavního města Prahy

PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové

PhDr. Radek Martínek, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové

Biskupství královéhradecké

PhDr. Petra Mertová, Ph.D.

předsedkyně redakční rady

Technické muzeum v Brně

Mgr. Pavla Stöhrová

Technické muzeum v Brně

Ing. Markéta Škrdlantová, Ph.D.

Vysoká škola chemicko-technologická

Hana Tefal Juránková, M.A.

soukromá restaurátorka, Praha

Adresa vydavatele:

Technické muzeum v Brně

Purkyňova 105, 612 00 Brno

www.tnbrno.cz

info@tnbrno.cz

Objednávky vyřizuje gilbertova@tnbrno.cz

EDITORIAL

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

předkládáme vám již patnácté vydání časopisu Textil v muzeu, jehož posláním je publikovat odborné statě, materiálové příspěvky, zprávy z oboru, recenze výstav či publikací a přispívat tak ke zvyšování odborné úrovně badatelů i informovanosti všech, kteří se ve svém profesním životě věnují tématům spojeným s textilní problematikou. Časopis je koncipován mezioborově, a proto zde naleznete příspěvky historické, etnografické, archeologické, uměleckohistorické či přírodovědné z pera muzejní, galerijní, památkové či vysokoškolské obce. Všechny spojuje zájem o textilní problematiku, kterou vtělují do analýzy historické sbírky, technologie, módy či do příspěvků k péči o sbírky, prezentaci sbírek veřejnosti apod. Ziskáváme také zahraniční příspěvky od slovenských kolegů, kteří tak rozšiřují povědomí o situaci v jiném, než domácím prostředí.

Od počátku je snahou redakční rady, aby obsah tvořily kvalitní studie a materiály, a proto všechny příspěvky prochází schvalovacím procesem redakční rady. Odborné studie jsou navíc recenzovány dvěma nezávislými recenzenty, kteří jsou vytipováni jako odborníci na dané téma. Pro rok 2020 redakční rada schválila jako ústřední tematický okruh příspěvků „**textilní tvorba a móda 2. poloviny 20. století**“. Příspěvky k tématu je možné zasílat ve formě odborných studií, materiálových příspěvků, statí o konzervování, zpráv o konání výstavy a recenzí. Texty na jiná témata je možné zasílat také, po domluvě s redakcí. Redakční příprava se řídí pravidly pro odborná periodika a příspěvky do recenzované části prochází recenzním řízením a schválením redakční radou. Všechny texty musí být zpracovány dle pokynů pro autory, které jsou uveřejněny na webové stránce periodika <http://www.technicalmuseum.cz/casopisy/textil-v-muzeu/pokyny-autory-textil-muzeu/>.

Autoři odborných studií mohou své zveřejněné studie v časopise Textil v muzeu předkládat v rámci hodnocení výzkumných organizací jako výsledky typu J_{ost} (ostatní). Redakci se podařilo v roce 2015 zařadit časopis na inovovaný Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR. Díky tomu bylo možné publikované recenzované studie prezentovat v rámci hodnocení odborných výstupů vědeckých pracovišť jako výsledky typu J_{rec} . V návaznosti na nový systém hodnocení výzkumných organizací a výsledků výzkumu, vývoje a inovací daný Metodikou hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací prošlo změnou hodnocení odborných příspěvků (recenzovaných) uveřejněných v periodiku Textil v muzeu. Tyto články, které dříve byly hodnoceny jako výsledky typu J_{rec} jsou od roku 2017 přeřazeny do skupiny publikačních výsledků typu J_{ost} . V letošním ročníku jsou shromážděny příspěvky, jejichž tématem jsou drobné textilní ruční práce. Tematicky tak naleznete studie o krajkách, výšivce či módě v časovém rozpětí od 16. do 20. století. Největší podíl příspěvků tvoří texty k výšivce na slohovém, liturgickém a lidovém textilu či popisující okolnosti její tvorby. Autoři zpracovali například přehled dekorativních technik v 16. a 17. století (Veronika Pilná) či na základě znalosti těchto technik analyzovali muzejní sbírky (Veronika Šulcová). Archeologický textil v podobě krajek byl předmětem zájmu autorky Ingrid Ondřejíčkové Soboslayové. Výšivka pro liturgické účely se stala předmětem badatelského zájmu Andrey Husseiniové i Markéty Grill Janatové. České, moravské a německé ženy jako vyšívачky praporů zaujaly Aleše Brožka. Díky studii o tamburované výšivce ve sbírce Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou je čtenář obeznámen se situací v domácí galanterní produkci. Valašské výšivky se staly tématem příspěvků Lenky Drápalové i Aleny Křížové. Pomůcky pro vyšívání zaujaly Lucii Libicherovou i Milana Jančo. Osobnosti tvůrkyň i sběratelek výšivek či drobných textilních výrobků přiblížily texty Miroslavy Burianové, Barbory Svobodové, Marie Mizerákové, Olgy Méhešové, Soni Krátké a Martiny Rejzlové. Z konzervátorské praxe jsou v obsahu časopisu zařazeny dva texty, a to příspěvek popisující výrobu figurín v praxi Dominiky Nagyové, Veroniky Šulcové a Dany Szemályové a studie analyzující vliv lepenek s alkalickou rezervou na živočišná vlákna při dlouhodobém uložení od Markéty Škrdlantové.

Mezi zprávami z oboru jsou zařazeny informace o konání mezinárodní konference věnované Zikovi a Lídě Aschevým v UPM (Vlastimil Havlík), o IX. Bienále české krajky ve Vamberku (M. Rejzlová) či o zajímavých výstavách v zahraničí i na domácí půdě. Již tradičně je zařazen přehled závěrečných prací na VŠCHT k tématu konzervování a restaurování textilních předmětů a komentovaný seznam nejnovější odborné literatury. Již tradičně na stránkách periodika naleznete také zprávu o činnosti pracovní skupiny Textil při Komisi konzervátorů-restaurátorů AMG.

Za redakční radu periodika Textil v muzeu PhDr. Petra Mertová, Ph.D.

OBSAH

Studie – recenzované texty / Studies

Dekoratívni techniky 16. a počátku 17. století

Veronika Pilná

Výzdobné techniky 18. století – datování oděvů na základě jejich identifikace

Veronika Šulcová

Paličkovně čipky ako súčasť hrobového nálezu zo 17. storočia, pochádzajúce z Baziliky Sv. Egídia v Bardejove
Ingrid Ondrejčíková Soboslayová

„Chlouba trpělivé práce a dovednosti“. Poznámky k existenci klášterních vyšivačských dílen

Andrea Husseiniová

Liturgická výšivka období historismu aneb „návrat ku staré technice je nutností, mají-li ceny míti ruční práce zbožných paní a panen“

Markéta Grill Janatová

Textilní ruční práce žen ve výpovědi historického mobiliáře vedeného v základní evidenci mobiliárních fondů NPÚ ÚOP středních Čech

Milan Jančo

České, moravské a německé ženy jako vyšivačky praporů v letech 1850–1950

Aleš Brožek

Moderní tamburovaná výšivka ve sbírce Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

Kateřina Hrušková

Liturgická roucha a plátna, jejich krajková výzdoba v historickém vývoji

Pavel Kopeček

„Galantní“ drobnosti pro domácí krejčování z pozůstalosti Anny Plesingerové-Božinové

Miroslava Burianová

Bílá výšivka na tylu jako zdobný prvek tradičního oděvu žen z Rožnovska

Lenka Drápalová

Výuka zuberské výšivky na přelomu 19. a 20. století

Alena Křížová

Výšivková tiskátka ze Šlapanic

Lucie Libicharová

Počátky oddělení výšivky a ženských ručních prací v ivančickém muzeu

Barbora Svobodová

Homemade figuríny – ruční práce restaurátora

Dominika Nagyová, Veronika Šulcová, Dana Szemályová

Vliv lepenek s alkalickou rezervou na živočišná vlákna při dlouhodobém uložení

Markéta Škrdlantová

Materiály / Small texts - not reviewed

Šopornianská figurálna výšivka
Mária Mizeráková

Historie české firmy Jan Hošek, továrna jemných látek, Brno
Jan Hošek

Marie T. Baťová – sběratelka lidových výšivek
Olga Mébešová

Božena Šmídová – absolventka Soukromé odborné školy pro ženská povolání v Broumově
Soňa Krátká

Zprávy a recenze / Reports and reviews

Mezinárodní konference věnovaná Zikovi a Lídě Ascherovým
Vlastimil Havlík

Bizaire, novità e stravaganza nelle sete europee del XVIII
Marie Kuldová

Luxus in Seide. Mode des 18. Jahrhunderts
Marie Kuldová

IX. Bienále české krajky
Martina Rejzlová

Textilní konfrontace IV v Galerii Kinský
Vlastimil Havlík

Řemeslo jak vyšíté
Veronika Provodovská

Století Vyšší odborné školy textilních řemesel a Střední umělecké školy textilních řemesel v Praze
Petra Czumalová

130 let Krajkářské školy ve Vamberku
Martina Rejzlová

Můj svět z nití
Martina Rejzlová

Konference Textil v muzeu 2019
Petra Mertová

Bakalářské práce na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze za akademický rok 2018/2019
Markéta Škrdlantová

Činnost pracovní skupiny Textil pod komisí konzervátorů-restaurátorů AMG v roce 2018
Jindřiška Drozenová

Otec a syn Trenkwaldovi a další zhotovitelé praporů v 19. století v českých zemích
Petra Mertová

Komentovaný přehled nejnovější odborné literatury
Redakce

MODERNÍ TAMBUROVANÁ VÝŠIVKA VE SBÍRCE MUZEA SKLA A BIŽUTERIE V JABLONCI NAD NISOU

Kateřina Hrušková

Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

Text se zabývá rozsáhlým souborem výrobků dekorovaných ručně zpracovanou tamburovanou perličkovou výšivkou, která je součástí sbírky Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou a dokumentuje využití této náročné dekorační techniky v rámci průmyslu jablonecké bižuterie, a to v období od roku 1946 do současnosti. Předměty se nacházejí v podsbírkách Bižuterie, Kostýmní doplňky a Jablonex Zásada a tvoří kolekci obsahující téměř devět set kusů. Vedle hotových výrobků, především kabelek, kolekce nabízí i technologické exponáty nebo výrobní a fotografickou dokumentaci. Mnohé předměty vznikly jako vzorky pro výrobu, především v rámci podniku Železnobrodské sklo v letech 1958–1978 a podniku Jizerské sklárny do roku 1989. Jarmila Hlavová významné průmyslové návrháře a realizátorce tamburované perličkové výšivky je věnovaná samostatná část práce. Představuje její vlastní tvorbu, spolupráci s jabloneckým bižuterním průmyslem i působnost v rodinné firmě Manufa. Produkce po roce 1990 je ve sbírce zastoupena především produkcí firmy Atlas Bijoux, která tuto techniku používá i dnes v limitovaných edicích svých výrobků. Vedle představení samotného souboru se text věnuje organizaci výroby v rámci jabloneckého bižuterního průmyslu, prezentaci výrobků v rámci výstav a veletrhů a rovněž se zabývá vlivem spolupráce Jarmily Hlavové na tento obor jabloneckého bižuterního průmyslu.

Klíčová slova: Bižuterie, bižuterní průmysl, Jablonec nad Nisou, Jarmila Hlavová, kabelka, Květoslava Konopková, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, perličky, tamburovaná výšivka, Zásada.

MODERN TAMBOUR EMBROIDERY IN THE COLLECTION OF THE MUSEUM OF GLASS AND JEWELLERY IN JABLONEC NAD NISOU

The text focuses on a large complex of products which were decorated with tambour bead embroidery made by hand. These objects are a part of the collection in the Museum of Glass and Jewellery in Jablonec nad Nisou. They document the use of this exacting decorative technique within the jewellery industry in Jablonec, namely from 1946 until now. The objects are situated in the sub-collections Fashion jewellery, Costume accessories and Jablonex Zásada. They form a collection with almost nine hundred pieces. Besides from finished products, mainly handbags, the collection provides also technological exhibits or production and photographic documentation. Many objects were created as samples for the production, mainly within the company Železnobrodské sklo between 1958–1978 and the company Jizerské sklárny until 1989. A separate part of the collection is dedicated to Jarmila Hlavová who was a significant industrial designer and author of tambour bead embroidery. Her own production, her co-operation with the jewellery industry in Jablonec and her activity in the family company Manufa are presented. The production after 1990 is represented in the collection mainly by the production of the company Atlas Bijoux. The company uses the technique in limited editions of their products by now. Besides from the presentation of the complex itself, the text focuses on the organization of the production within the jewellery industry in Jablonec, on the presentation of the products within exhibitions and trade shows. The text deals also with the influence of the co-operation of Jarmila Hlavová on this branch of jewellery industry in Jablonec.

Keywords: fashion jewellery, fashion jewellery industry, Jablonec nad Nisou, Jarmila Hlavová, handbag, Květoslava Konopková, Museum of Glass and Jewellery in Jablonec nad Nisou, beads, tambour embroidery, Zásada.

Tamburovaná výšivka s perličkami, ale i flitry, patří k tradičním dekoračním technikám. Díky své popularitě zasáhla i sériovou výrobu na našem území. V meziválečném období se centrem tohoto typu výroby staly Krušné hory, především Vejprty, Kovářská a jejich okolí, na druhé straně pohorí pak Annaberg. Zatímco u nás přetrvalo až do dnes ruční zpracování, v Evropě a USA se začala o slovo hlásit mechanizace, a to již v meziválečném období. To do jisté míry zhoršilo prodejnost ruční produkce širšímu okruhu zákazníků. I tak se výrobu podařilo na našem území udržet i přes změny související se znárodněním. V rámci jabloneckého bižuterního průmyslu se po druhé světové válce navázalo na předválečnou produkci a od konce 40. let se začíná psát nová kapitola využití tamburované výšivky v sériové výrobě díky spolupráci s průmyslovou výtvarnicí Jarmilou Hlavovou a ateliérem ÚLUV, který vedla. Kabelky a později i další módní doplňky nebo šatové aplikace získaly statut malo-sériové luxusní produkce s velmi specifickým designem. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou (MSB) postupně do svých sbírek získávalo ukázky této výroby, především úspěšné výstavní exponáty nebo exportní kolekce, které je obsahovaly. Vedle převodů z bižuterních podniků a darů byly realizovány také nákupy obsahující i běžnou produkci. Dnes je součástí sbírky rozsáhlý soubor čítající na devět set exemplářů kabelek, límců, pásků, aplikací nebo souprav, které badatelům umožňují získat představu o tomto sortimentu v dlouhém období od konce 40. let 20. století po současnost.

Cílem tohoto textu je přiblížit výše zmíněnou kolekci nejen morfologicky a technologicky, ale také s ohledem na realizaci výroby, na důsledky změn po roce 1989 i využití pro prezentaci podniků. Pozornost bude také věnována osobnosti Jarmily Hlavové, která silně ovlivnila charakter této sériové produkce v letech 1948–1989. Základní představu o tématu produkce tamburované výšivky v rámci jablonecké bižuterní výroby přináší dvě drobné publikace o tvorbě Jarmily Hlavové. Jedna vznikla jako katalog k výstavě *Jarmila Hlavová – ateliérová bižuterie a obrazy* uspořádané v MSB v roce 1995. Druhá byla vydána vlastním nákladem Jarmily Hlavové v roce 2005. Všestranně se produkci tamburované výšivky na Jablonce věnuje rozhovor uveřejněný v publikaci *Dědictví. Tradice, inovace, móda*, kterou v roce 2016 sestavila Alice Klouzková. Zdrojem informací jsou i evidenční záznamy obsahující informace o okolnostech vzniku, užití a nabytí předmětů, které nám pomáhají zařadit předmět do dobového kontextu. Pro práci s mladšími akvizicemi je cenným zdrojem dochovaná výrobní dokumentace obsahující informace o vzorkačce, dataci nebo účelu předmětu. Zpracování perliček v regionu Zásadsko se věnuje publikace *Zásadský ráj: příběh českých perliček*. Z pohledu obecného kontextu je neocenitelnou publikací kniha Petra Nového *Jablonecká bižuterie* z roku 2008. Téma výstav bižuterie tuzemského i mezinárodního významu zpracovává publikace Jany Nové *Jablonecké výstavy 1959–1987. Nečekejte na motýla...* Opomenout nelze ani dobový tisk, především oborový čtrnáctidenník *Sklo a bižuterie*, který byl vydáván jako periodikum jabloneckého bižuterního průmyslu. Propagační texty a dobové fotografie k tématu přináší i první ročníky perio-

dika *Československá sklářská revue*, bižuterie je zde hojně prezentována zvláště v 50. letech. Pro získání povědomí o tamburované perličkové výšivce v rámci světového módního kontextu je velmi užitečná publikace autorského kolektivu Leslie Piña, Lorita Winfiels a Konstace Korosec *Beads in Fashion 1900–2000*. Tyto renomované sběratelky jsou autorkami několika publikací o módních předmětech z perliček.

SBÍRKA MUZEA SKLA A BIŽUTERIE V JABLONCI NAD NISOU

Sbírka Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou¹ obsahuje rozsáhlý soubor výrobků dekorovaných tamburovanou výšivkou, které byly vyrobeny v období od roku 1946 do současnosti. Soubor obsahuje především dámské kabelky, límce a oděvní aplikace. Předměty v počtu téměř devět set kusů jsou obsaženy v několika podsbírkách, a to Bižuterie, Kostýmní doplňky a Jablonex Zásada. Z hlediska časové osy lze soubor rozdělit na několik celků. Nejstarší výrobky pocházejí z druhé poloviny 40. let 20. století a vzhledem i zpracováním navazují na produkci před druhou světovou válkou. Jedná se o osm kusů společenských kabelek geometrických nebo fantazijních tvarů, plošně zdobených flitry a částečně perličkami.² Se sortimentem se můžeme setkat v propagačních materiálech jabloneckého bižuterního průmyslu.³ Druhý celek tvoří výrobky z let 1948–1989. Tuto skupinu lze ještě rozdělit na dva soubory. První tvoří výrobky vzniklé v rámci jabloneckého bižuterního průmyslu. Výroba spadala do roku 1978 pod podnik Železnobrodské sklo, následně pod podnik Jablonecké sklárny. Celek se skládá z části dochované vzorkovny, tzv. háčkovaného zboží a výstavních exponátů. Druhým souborem jsou paralelně vznikající autorské práce Jarmily Hlavové. Oba soubory jsou propojeny, protože u většiny vzorků je jako autorka identifikována právě Jarmila Hlavová.⁴ Jednotlivé dekády nejsou reprezentovány rovnoměrně, převažují výrobky ze 70. a 80. let 20. století. Poslední celek tvoří výrobky z období od roku 1990 do současnosti, které byly zhotoveny v různých firmách i velkých podnicích na Jablonce a v Praze.

Soubor tamburované výšivky do sbírek MSB přicházel postupně od 60. let 20. století. Muzejní sbírka byla rozšiřována formou nepravidelných akvizic v podobě darů od soukromých osob nebo převodů na základě hospodářských smluv mezi muzeem a bižuterními podniky, generálním ředitelstvím nebo PZO Jablonex. Formou převodů získalo muzeum množství často oceněných výstavních kusů. Mezi dary mají velkou hodnotu celky pocházející od Jarmily Hlavové a jejího syna,⁵ jelikož vedle hotových výrobků obsahují i polotovary a technologickodokumentační vzorky, které umožní seznámit se výrobním procesem. Darem získalo muzeum i výrobky soukromých firem z období po roce 1989. Další významné akvizice byly realizovány jako nákup. Již v roce 1989 byly zakoupeny autorské práce Jarmily Hlavové, jakožto členky ČSVU skrze Dílo.⁶ V roce 2009 se MSB podařilo odkoupit některé vzorkovny zaniklých podniků sdružených od roku 2005 pod společností Jablonex Group a. s. Součástí akvizice byla i již zmíněná část vzorkovny, tzv. háčkovaného sortimentu.⁷

Vedle trojrozměrných předmětů se podařilo získat a zachovat katalogy fotografií, které zachycují celou řadu nedochovaných vzorků a umožňují vytvořit si celistvou představu o této produkci. Výrobní dokumentace vedle soupisu materiálu často obsahuje přesnou dataci, jméno vzorkačky nebo cenu výrobku. Vzorkovna obsahuje i malé množství výrobků dekorovaných výšivkou jehlou. Většinu souboru tvoří dámské společenské kabelky, kterých je v souboru 724 kusů. Vzorkovna dále nabízí různé typy límců, límcových náhrdelníků a náhrdelníků, pouzdra na cigarety, brýle i psací potřeby, pásky, škrabošky, motýlky a vázanky⁸ nebo soupravy o dvou až čtyřech kusech, kterých se ve vzorkovně dochovalo třicet čtyři. Soupravu nejčastěji tvoří kabelka doplněná páskem, límcem nebo límcovým náhrdelníkem, broží či ozdobnými manžetami.

Obr. 1: Kabelka, 1980–1990, Jablonecké sklárny, ev. č. JZ00460, sbírka MSB. Foto: Aleš Kosina

Obr. 2: Dokončený úplet, Jablonecké sklárny, zhotoveno pro detašované pracoviště v Praze, ev. č. B11173, sbírka MSB. Foto: Aleš Kosina

CHARACTERISTIKA TAMBUROVANÉ VÝŠIVKY

Pro tamburovanou výšivku produkovanou v rámci průmyslu jablonecké bižuterie je typické zpracování na organtín. U některých typů výrobků se používala kanava. V soudobé produkci se také užívá tyl a monofil. Výšivka se zpracovává ručně háčkem na tkaninu napnutou v rámu, a právě výhradně ruční zpracování je pro jabloneckou produkci charakteristické a udrželo se i v současnosti. Háčkem se na látku připevňuje předem připravený návlek. Podle toho, zdali jsou na niti navlečené perličky nebo flitry se mu říká „perlšlung“ nebo „flitršlung“. Po dokončení vyšívání je líc tkaniny pokryt perličkami, na rubu je vidět klasický háčkový řetízek. V porovnání s jinými plošnými technikami zpracování perliček jako je pletení, různé techniky tkaní nebo výšivka jehlou je tato technika rychlejší. I proto se stala velmi oblíbenou. Kvalitní a pevná výšivka i tak vyžaduje zkušenost a trpělivost zhotovitele.

Technice tamburované výšivky se v rámci jablonecké výroby říká právě díky použití háčku „háčkováno“ zboží, někdy se můžeme setkat i s ne zcela správným označením „pletené zboží“.⁹ Dělnicím, které zpracovávají samotnou výšivku, se říká „háčkovačky“. Je nutné podotknout, že konkrétně touto výrobou se zabývaly právě ženy. Hotové výšivce se říká „úplet“. Na jednu průměrnou kabelku dekorovanou výšivkou po obou stranách se spotřebuje cca 200 g perliček. Hmotnost se odvíjí od konkrétního použitého typu perliček. Výrazně vyšší hmotnost mají ty s vnějším pokovem. Tvary a typy použitých perliček jsou různé – oblíbený byl rokajl, dvoukrátka a tříkrátka a dlouhé čípky. V barevnosti dominovala černá, stříbrná a zlatá, irisované perličky v tlumených barvách a perličky s bronzovým povrchem. Dochovaná vzorkovna nám nicméně nabízí širokou paletu tvarů a barev. V souvislosti s módními trendy se výšivka kombinovala s broušenými nebo voskovanými perlemi,¹⁰ používaly se i skleněné šatony v kotlíčích z plastické hmoty nebo běžné našíváky.

Obr. 3: Souprava – kabelka, límec, 1988, Jarmila Hlavová, Jablonecké sklárny, ev. č. JZ00002, exponáty z výstavy Perličky z Československa, sbírka MSB. Foto: Aleš Kosina.

Samotný postup háčkování probíhal tak, že se nejprve na textilní podklad, nejčastěji organín, překreslil vzor podle šablony. Tkanina se vypnula do rámu, vytvořila se okrajová linka, následně se vypracoval vzor, poté vyplnily velké plochy a nakonec rohy. Hotový úplet se sejmul z rámu, podlepil molitanem, u kabelek typu psaníčko se úplet podlepoval kartonem. Následně se úplet sešil a doplnil podšívkou s kapsičkou, nad kterou se všila etiketa s nápisem „Made in Czechoslovakia – Handwork“. V případě brašnářské kabelky byla na polotovár z usně aplikace přilepena kličkem. Lepením byla zhotovována i psaníčka. Kabelky do rámu byly ukončeny všitím nebo vplením kabelky do kovového rámečku. Doba zpracování kabelky záležela na komplikovanosti vzoru i zkušenosti dělnic. Obvykle jednu kabelku zhotovovaly ve dvou fázích. Jedna dělnice vyráběla úplety, druhá kompletovala kabelky. Jak je tedy zřejmé, podle způsobu finálního zpracování rozlišujeme kabelky do několika skupin. První skupinou jsou kabelky zhotovené brašnářsky,¹¹ kdy je kabelka z usně a perličková aplikace pokrývá jen část. Od 70. do 80. let 20. století byly nejčastějším typem kabelky tzv. do rámu. Jedná se o kabelku s celoplošnou výšivkou ukončenou kovovým galvanicky pokoveným rámečkem. Výsledný produkt má tvar plochého váčku. V 80. letech 20. století se staly oblíbenými textilní kabelky různých tvarů opatřené magnetickým uzávěrem nebo zipem a doplněné hedvábnou šňůrou, která byla používána i jako ucho. Pokrytí povrchu perličkami bylo v tomto případě různé s ohledem na požadavek výsledné ceny. V nabídce samozřejmě nechyběla tzv. psaníčka zhotovovaná z usně i textilií i dekorovaná celoplošnou výšivkou. Obecně lze říci, že hlavním typem výrobku byly velkoplošné výšivky. Jejich nevýhodou byla velká hmotnost. I proto je sortiment finálních výrobků v podstatě omezený a většinou se jedná právě o kabelky, kde tento aspekt nehraje roli. Oproti tomu západoevropská, americká a asijská produkce používala odlehčené, navíc strojně vyráběné aplikace, kdy perličky pokrývaly pouze část látky a lépe tak souzněly s moderními lehkými syntetickými materiály.

JABLONECKÁ PRODUKCE

Poválečný znárodněný bižuterní průmysl na Jablonecku navázal na předchozí tradice výroby kabelek zdobených perličkami. Tradiční techniky zdomácněly v jizerských horách, kam patřilo především šití na jednu jehlu nebo háčkování s perličkami postupně nahradila technika tamburované výšivky, která byla v meziválečném období typická především v regionu Krušnohoří, tedy v obcích Vejprty, Kovářská, Mědenec nebo Annaberg na německé straně. V roce 1963 se součástí nabídky staly perličkové šatové ozdoby, ale také třísně a prýmky¹² opět navazující na krušnohorskou tradici.¹³ V porovnání s jinými výrobky bylo tzv. háčkové zboží spíše malosériovou produkcí luxusního typu, která nacházela odbytiště jen na vybraných zahraničních trzích. Zřejmě základním problémem odbytu byla cena ruční práce. I tak si perličkové aplikace dokázaly své místo ve světě módy udržet dlouhodobě, v luxusním ručním zpracování jako doplněk

haute couture. V sériové výrobě se pak hojně již po první světové válce rozšířilo strojní zpracování tamburované výšivky i flitry. Tyto výrobky byly oblíbené především v USA, a jejich výroba probíhala v Indii, Hongkongu a další zemích jihoasijského regionu. Problémy s převahou zahraniční konkurence zmiňuje i dobová učebnice *Zbožiznalství z roku 1971*.¹⁴

Pokud bychom chtěli jabloneckou produkci porovnat ze zahraničními výrobky, v žádném případě z výtvarného hlediska i z pohledu použitých materiálů nijak nezaostávala. Na rozdíl od zahraničí se zde dlouhodobě udržovala právě ruční výroba, která se stala důležitou přidanou hodnotou, ale zřejmě i překážkou ve větším odbytu. Na export se vyráběla zhruba polovina produkce. Významným odběratelem byl trh SSSR, ze západní Evropy to byly trhy Francie a Španělska. Druhá polovina produkce našla zákazníky v tuzemsku. Podle článku ve čtrnáctideníku *Sklo a bižuterie* z února roku 1979 bylo v období od konce 50. let 20. století do roku 1979 v Železnobrodském skle (ŽBS) vyrobeno háčkové zboží za 100 miliónů korun.¹⁵

První výrobky navázaly designem a způsobem zpracování právě na předválečné období. Práce z 60. let 20. století již představují novou vizuální podobu této produkce, kterou bezpochyby ovlivnila a do 80. let 20. století utvářela průmyslová výtvarnice Jarmila Hlavová. Spolupráce mezi ní, respektive jí vedeným ateliérem ÚLUV (Ústředí lidové umělecké výroby), a podnikem Železnobrodské sklo započala již koncem 40. let 20. století. V roce 1959 se tento pražský ateliér změnil na středisko pro výrobu rokokových kabelek a dalších ozdob¹⁶ a stal se detašovaným pracovištěm ŽBS vedeným Jarmilou Hlavovou. Za více než třicet let spolupráce vytvořila přibližně dva tisíce návrhů kabelek, doplňků a aplikací. V rámci dochovaného celku ze zásadské vzorkovny je v současnosti z celkového počtu 724 ks fyzických vzorků kabelek s tamburovanou výšivkou identifikováno 482 ks vzorů jejichž autorkou je Hlavová.¹⁷ Číslo může být v reálu mnohem vyšší. Další vzorkačky, jejichž práce se podařilo identifikovat, jsou Eva Zuzánková,¹⁸ Vlasta Roučová,¹⁹ Vladimíra Lédlová²⁰ nebo Renata Jarošová.²¹

Háčkový sortiment byl jedním z těch, jejichž výroba se realizovala skrze domácí práci. Je potřeba podotknout, že výroba bižuterie domácími dělníky byla v jabloneckém regionu zažitým modelem, a i v rámci znárodněného průmyslu se domácí práce stala velmi důležitou součástí výrobního procesu. Byla řešením nedostatku pracovních sil v podnicích. Domácí dělníci, tedy především dělnice, pokrývaly realizaci zakázek nebo výrobní operace, které nebylo možné zajistit v rámci tovární centralizované výroby. Například v 60. letech měl závod v Zásadě až 80 % domácích dělníků z celkové kapacity dělnické základny.²² Domácí práce byla často východiskem především pro ženy, které chtěly zůstat v domácnosti nebo v hospodářství a zároveň musely být ze zákona zaměstnané. Tento způsob obživy byl atraktivní pro matky na rodičovské dovolené, tělesně postižené, seniory, ale i řadové zaměstnance jako přívůdce. Mzda byla vypočítávána podle zhotovených kusů. Domácí práce byla obecně hůře placena v porovnání s prací ve výrobních závodech. Navíc výplata nezohledňovala fáze přípravy.

Obr. 4: Kolekce rokajlové bižuterie, Jablonecké sklárny, 1984, ev. č. B10169, sbírka MSB. Kolekce prezentovaná v roce 1984 na Veletrhu spotřebního zboží v Brně, oceněno zlatou medailí. Foto: Aleš Kosina

Výše výsledného výtěžku záležela na mnoha okolnostech. Vedle zručnosti a zkušenosti dělnice to byla i schopnost flexibility zhotovit různé produkty. Svou roli hrály i dobré kontakty v rámci distribuce práce nebo možnost pomoci dalších členů domácnosti. Domácí dělníci využívali i sami sebou vyvinuté „zlepšováky“, které nebyly poskytnuty pro všeobecné využití, ale staly se jejich tajným know-how. Háčkový sortiment byl v rámci jabloneckého bižuterního průmyslu ženskou doménou. V 80. letech 20. století se tomuto oboru věnovalo přibližně sto dělnic. Domácí práce byla distribuována skrze tzv. výdejny materiálu. Hlavní výdejna byla ve výrobním závodě v Zásadě,²³ další již specializované na háčkové zboží byly Praze, Hradci Králové, Holicích, Karlových Varech, Opavě nebo Kyjově.²⁴

Charakter tohoto sortimentu – ručně zpracovávané luxusní a drahé výrobky – ho předurčil i jako předmět podnikové prezentace. Tento typ výrobků byl pravidelně zařazován do prezentačních výstavních kolekcí v tuzemsku i zahraničí a často se jednalo o oceňované exponáty. Vidět je, bylo možné na mezinárodních výstavách bižuterie v Jablonci nad Nisou, Libereckých výstavních trzích nebo na Veletrhu spotřebního zboží v Brně,²⁵ kde také dané výrobky nebo celé kolekce získávaly ocenění. Pravidelně se háčkový sortiment zařazoval do kolekcí pro sezónní výstavy v Moskvě.²⁶ Úspěšné i na zpracování náročné ukázky výrobků si mohla široká veřejnost prohlédnout na výstavě Perličky z Československa,²⁷ která se konala v roce 1988. Výstavu uspořádal PZO Jablonex, s. p., Jablonecká bižuterie a Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, v jehož prostorách se také výstava konala. Samostatná část výstavy byla věnována výrobkům Jarmily Hlavové. Vystavena zde byla i kolekce²⁸ podniku Jablonecké sklárny oceněná v roce 1984 zlatou medailí na brněnském Veletrhu spotřebního zboží.²⁹

Obr. 5: Kabelka, 1970–1975, Železnobrodské sklo, ev. č. JZ00109, sbírka MSB. Foto: Aleš Kosina

JARMILA HLAVOVÁ

Jarmila Hlavová patří k významným designérským osobnostem jabloneckého bižuterního průmyslu i v rámci vlastní autorské tvorby. Dlouhodobě se snažila, aby se skleněným perličkám dostávalo stejné pozornosti jako jiným materiálům a usilovala o maximální využití jejich potenciálu. Často o sobě říkala, že ji perličky fascinovaly od dětství. Pro její dílo je typické nesčetné množství vzorů, jedinečná práce se strukturou a výběr kvalitního materiálu.

Výtvarné činnosti se Hlavová věnovala již od mládí. Jako soukromá studentka navštěvovala ateliéry výtvarníků, mezi nimi i malíře Jaroslava Otčenáška. Po druhé světové válce, během které dokončila studium na gymnáziu, se Jarmila Hlavová v krušnohorském regionu seznámila se škálou zde používaných technik zpracování perliček, které se zároveň snažila etnograficky dokumentovat. Díky osobnímu zájmu o tento materiál se postupně seznámila i s technikami typickými pro region Jablonecka a Zásadka. O její dokumentační činnosti existují rovněž doklady ve sbírce MSB, konkrétně v podsбірce Bižuterie. Hlavová jabloneckému muzeu darovala část své sbírky technologií.³⁰ Vedle tamburované výšivky je zde zastoupena technologie tkaní s perličkami na žakárovém stavu nebo různé typy perličkových výšivek zpracovaných jehlou na textilní podklad a jednotlivé ukázky jsou doplněny jejím komentářem. Zabývala se také technikou šlingování, která je podobná paličkování a používá se pro výrobu prýmků. Vedle polotovarů a rozpracovaných výrobků, jejichž smyslem ve sbírce bylo přiblížit technologii jako takovou, sbírala i hotové výrobky. Hlavová se s technikami seznamovala velmi důsledně, i proto se do její tvorby promítla řada klasických vzorů užívaných v tamburované perličkové výšivce již v 19. století. Jsou to různé vlnovky nebo květiny, často zpracovávala motiv velkého květu připomínajícího lotos,³¹ který je obvyklejší u plastického *lazy stitch*. U tamburované výšivky se efektu plasticity dosahuje vhodnou kombinací perliček, což se ve zjednodušené formě a za použití čípků objevuje již na některých viktoriánských tamburovaných výšivkách i na strojních výrobcích v meziválečném období. S tímto motivem a kombinací perliček pracuje Hlavová dlouhodobě, především v jednobarevných aplikacích.

Nově získané znalosti a dovednosti Hlavová zdokonalila a spojila s vlastní návrhářskou tvorbou, kterou ovlivnilo i její výtvarné vzdělání, vlastní malířská tvorba a zájem o výtvarné umění obecně. Pro katalog výstavy „Jarmila Hlavová – ateliérová bižuterie a obrazy“ shrnula Hlavová svůj vztah ke zpracování perliček takto: „Zatím, co obdiv většiny lidí patřil křišťalovým broušeným vázám, plastikám, vitrážím i nápojovému sklu, z drobných, ale půvabných skleněných perliček se vyráběly různé tretky. Snažila jsem se vyzdvihnout krásu tohoto materiálu a vytvořit z něj pomocí kvalitní ruční práce názorově současně, výtvarně hodnotné výrobky.“³²

To se Hlavové bezpochyby podařilo. V její tvorbě je možné sledovat dvě oblasti, které se nicméně prolínají jak v základních motivech, tak v některých barvách. Návrhy určené pro sériovou výrobu jsou z hlediska použitých vzorů jednodušší, s menším počtem barev na velkých

plochách. Velmi časté jsou i jednobarevné nebo dvoubarevné kombinace. U jednobarevných vzorů pracovala s geometrickými prvky, které vynikaly ve spojení s metalickými úpravami perliček.³³ U dvoubarevných kombinací používala kontrastní a zároveň univerzální barvy – černou, šedou, bílou, zlatou a stříbrnou. Kontrastní barvy zpracovávala do motivů plamenů, listů nebo květin. Největší přínos Hlavové spočíval v tom, že jí navrhované vzorky měly originální design, jednalo se o sériově realizovatelnou produkci a vzory bylo možné zpracovávat v různých barevných kombinacích, aniž by utrpěla výsledná estetická kvalita vzoru.

Vlastní autorské práce Hlavové vynikají dokonalým řemeslným zpracováním, které svědčí o prvotřídním zvládnutí techniky. Oproti sériové produkci zde ráda používala kombinace intenzivních barev nebo kombinace odstínů jedné barvy. Ať už se jednalo o sériovou výrobu nebo autorskou práci, primárně preferovala realizaci velkoplošných výšivek. Používání malých aplikací na tzv. textilních kabelkách nebo použití jednoduchých vlnovek bylo spíše reakcí na poptávku po cenově dostupnějším zboží. Při srovnání autorské tvorby a sériové výroby je nicméně potřeba uznat, že právě ono zjednodušení vzorů pro sériovou výrobu omezuje některé estetické kvality této techniky. Tvorba Jarmily Hlavové má ještě jeden výrazný aspekt. Řada jejích návrhů je nadčasová. Některé motivy používala po celé své tvůrčí období, a přesto působily moderně a aktuálně.

Počátky profesionální tvorby Jarmily Hlavové souvisejí s obdobím mezi lety 1948–1958, kdy pracovala v ÚLUV jako vedoucí ateliéru pro malosériovou výrobu módních doplňků a večerních kabelek z rokažlu, krajek a prýmků. Již v této době zhotovovaly kabelky podle jejích návrhů především matky na rodičovské dovolené. O zboží byl zájem i v zahraničí, kam jej nejprve vyvážel Skloexport a později Jablonex. Postupně navyšování poptávky i objemu výroby vedlo v polovině roku 1959 k organizační změně, v rámci které se ateliér stal detašovaným pracovištěm ŽBS. Tím započala její následná třicetiletá spolupráce s jabloneckým bižuterním průmyslem.

Hlavová pracoviště administrativně vedla, zároveň byla vedoucí vzorkařka háčkovaného sortimentu a souběžně se věnovala i vlastní ateliérové tvorbě nebo spolupracovala s módními návrháři v rámci ÚBOK. Její doplňky a aplikace byly použity i pro oděvy televizních hlasatelů. Hlavová byla výjimečný fenomén i proto, že její jméno bylo v souvislosti s perličkovými doplňky známé. Měla své dobré kontakty v pražském prostředí, odkud pocházela ona i řada jejích zákaznic. Porušovala tak tehdejší trend výroby bižuterie, anonymitu vzorkařů.³⁴ Na rozdíl od západní konkurence nevyužívaly podniky Jabloneckého bižuterního průmyslu jména svých vzorkařů, a to ani v případě, že se jednalo o renomované výtvarníky.

Vzhledem k pozici vedoucí vzorkařky byla její práce součástí reprezentačních výstavních kolekcí. Hlavová se zúčastňovala i individuálních soutěží. Mezinárodní výstavy bižuterie se v Jablonci nad Nisou pravidelně konaly po třech letech od roku 1965 a mezinárodní jury oceňovaly práce Hlavové opakovaně. Nejúspěšnější byl pro ni rok 1974, kdy vedle série medailí a čestného uznání CID za soupravy v kolekci ŽBS,³⁵ byla její sou-

prava ATLAS³⁶ oceněna jako nejlepší výrobek roku. V roce 1987 získala v Jablonci zlatou medaili za semišové psaníčko³⁷ s aplikací z perliček s bronzovým povrchem a za neobvyklou soupravu kabelky, límce a manžet. Kromě jabloneckých výstav byly práce Hlavové úspěšně prezentovány na pravidelném Veletrhu spotřebního zboží v Brně nebo na prezentačních výstavách nových výrobků v Moskvě. Rovněž je autorkou náhrdelníku³⁸ s tamburovanou výšivkou pro kolekci bižuterie na EXPO 67 v kanadském Montréalu. Tento vzor byl zařazen i do sériové produkce.³⁹ Ocenění získávala i v podnikových a koncernových soutěžích.

Obr. 6: Límceový náhrdelník, Jarmila Hlavová, Železnobrodské sklo, 1967. Náhrdelník zhotovený pro výstavu EXPO 67 v Montrealu. Exemplář je uložen ve sbírce MSB pod ev. č. B07198. Dobová fotografie z tisku.

SITUACE PO ROCE 1990

V roce 1990 byla všechna detašovaná pracoviště zásadského závodu z rozhodnutí nástupnického podniku České perličky zrušena. Produkce háčkovaného sortimentu výrazně poklesla a ve velké míře je to znát i na sbírkovém fondu MSB. Podnik České perličky, který se stal majitelem výrobního závodu v Zásadě, produkci háčkovaného sortimentu utlumil. Takto zpracované kabelky a doplňky se několikrát objevily v rámci prezentačních přehlídek Jablonexu a některé z těchto výrobků se nakonec dostaly do sbírky MSB.⁴⁰ Nicméně vznikly pouze pro prezentaci nových typů perliček, ne techniky jako takové. Jarmila Hlavová nově působila v rodinné firmě MANUFA v Praze, pro kterou vytvořila několik set nových vzorů. V tomto období bylo pro Hlavovou typické především experimentování s novými barevnými kombinacemi. Několik ukázek její tehdejší produkce se do muzejní sbírky dostalo v souvislosti s výstavou, která se v MSB konala v roce 1994. Její kabelky se staly i oblíbeným diplomatickým darem. Práci s perličkami se Hlavová věnovala až do konce života. V Zásadě vznikla firma Iris, která existovala v letech 1991–1998 a zaměřila na brašnářský sortiment. Sbírk

Obr. 7: Souprava – kabelka, límec, Jarmila Hlavová, Železnobrodské sklo, 1975, ev. č. B05616, sbírka MSB. Souprava v barevné variantě žlutá, červená a hnědá byla na výstavě JABLONEC 74 oceněna bronzovou medailí. Souprava na fotografii byla zhotovena autorkou pro MSB. Foto: Aleš Kosina.

MSB obsahuje pouze jediný výrobek⁴¹ této firmy, a to kabelku vyrobenou k modelu Jozefa Ťaptucha pro Jablonex. Doplnily ji dámské šle a náušnice, které zůstaly majetkem firmy IRIS. Na aktivity IRISu navázala firma Atlas Bijoux, která se výrobou celoháčkovaných i textilních kabelek, bižuterie a doplňků s tamburovanou výšivkou zabývá dodnes. Výtvarné pojetí výrobků obou zásadských firem se od produkce ovlivněné Hlavovou výrazně liší. Součástí podsbírký bižuterie je rozsáhlý soubor⁴² dokumentující výrobu právě firmy Atlas Bijoux od roku 2000 po současnost. Jedná se o sezónní kolekce o mnoha kusech obsahující kabelky, peněženky, pouzdra, náhrdelníky, přívěsky, náušnice nebo náramky.⁴³ Vzory jsou složité a náročné na zpracování, inspirované tradičním i moderním uměním, ale také orientálním uměním, geometrickými tvary, zvířecími motivy, retro styly nebo romantickými viktoriánskými výšivkami. Jednotlivé kolekce se snaží pružně reagovat na proměny módních trendů. Zároveň nabízí i nadčasové výrobky. V roce 2014 byla kolekce Gustav Klimt – Strom života⁴⁴ oceněna porotou na výstavě TRENDY.DESIGN.PRODUKCE, která se konala v rámci Mezinárodního trienále JABLONEC 2014. Tato současná produkce nachází své zákazníky na tuzemském trhu, v Německu, Itálii i Japonsku.

Obr. 8: Společenské šaty s perličkovou aplikací, úbok, 1990, ev. č. KD00093, sbírka MSB. Foto: MSB

Obr. 9: Psaníčko, Jarmila Hlavová, Jablonecké sklárny, 1987, ev. č. B07183, sbírka MSB. Exponát z výstavy Jablonec 87, oceněno zlatou medailí. Foto: Aleš Kosina

Obr. 10: Kabelka, Alena Kostová, Gustav Klimt – Strom života, Atlas Bijoux, Zásada, 2014, ev. č. B11468, sbírka MSB. Exponát z výstavy TRENDY.DESIGN. PRODUKCE, Mezinárodní trienále skla a bižuterie Jablonec 2014, oceněno medailí mezinárodní poroty. Foto: Aleš Kosina

ZHODNOCENÍ MUZEJNÍ SBÍRKY

Soubor předmětů dekorovaných tamburovanou výšivkou ve sbírce MSB je bezesporu ojedinělý, a to z pohledu množství, časového rozsahu i vazby na jednu lokalitu výroby. Zvláštní pozornost si zaslouží výrobky z let 1948–1989 spojené s jabloneckým bižuterním průmyslem. Jak moc se liší tento soubor, ve své podstatě bižuterních výrobků, od jiného sortimentu, například lité kovové bižuterie? Oповeď zní velmi. Je to tím, že zde není možné pozorovat tak výrazné výtvarné proměny navázané na módní vlny a kolekce pro jednotlivé sezóny. Neznamená to, že by tato produkce byla designově ustrnulá, spíše bychom mohli říci, že tento sortiment měl nadčasově konzervativní ráz. Rozhodujícím faktorem byla role Jarmily Hlavové, která na rozdíl od jiných vzorkařů zůstala na své významné pozici tři desetiletí a budeme-li počítat i dobu spolupráce s ÚLUV, jsou to desetiletí čtyři. Hla-

vová využívala soubor základních tvarů a motivů. Jejich použití a základní schémata dokázala neustále rozvíjet a zdokonalovat. Zákazníkům tak bylo možné nabízet nové a nové vzory, ale háčkovačky nebyly nuceny učit se radikálně nové postupy. Tím si zboží udržovalo vysokou kvalitu a kontinuální dodávky. Hlavové byla jejími nástupci někdy vytýkána určitá strohost a stereotypnost. Je pravdou, že v porovnání se starší i současnou produkcí jsou její typické vzory ve své podstatě jednoduché. A zvláště je to patrné při shlednutí kolekce v MSB. Zároveň ale těmito jednoduchými vzory dosahovaly výrobky atraktivního a nadčasového designu. Příkladem jsou bezpochyby její jednobarevné variace s 3D efekty. K tomu je potřeba dokonalá znalost techniky i používaného materiálu, což nám dochovaná vzorkovna ukazuje. Jistě také stojí sledovat tenkou hranici mezi tím, co je vnímáno jako vzorek pro výrobu a individuální tvorbou Jarmily Hlavové. Jsou tyto výstupy opravdu tak diame-

trálně odlišné? Při studiu vzorů zjistíme, že ne. Samozřejmě jsou tu i výjimečná nereprodukovatelná díla, ale v podstatě jediný zásadní rozdíl je v použité barevnosti. Individuální tvorba Jarmily Hlavové hýří dokonale sladěnými barvami, zatímco vzorky, a především ty realizované v sériové výrobě, jsou v barevnostně konzervativnější. Léty vybroušený styl pak ovlivnil tvorbu jejích nástupců, a to většinou směrem naprosto odlišení, což dokazuje práce sortiment firem IRIS a Atlas Bijoux.

I když v porovnání s jinými ukázkami bižuterní výroby je soubor tzv. háčkované zboží, či výrobků s tamburovanou výšivkou početně skromný, jedná se o největší dochovaný soubor této jablonecké produkce. Svým rozsahem umožňuje vnímat celou její škálu. Díky dochovaným technologickým exponátům, dokumentaci i souvisejícím článkům v dobovém tisku se jedná o badatelsky velmi atraktivní celek. I když vedle jiných bižuterních oborů nemá tak dlouhou tradici, dával po určitou dobu jistotu výdělků vybrané skupině dělnic v celém Československu a nesmazatelně se zapsal do historie jablonecké a české bižuterie. V současnosti je tato stále ruční výroba realizována jen ve velmi malém rozsahu. I navzdory tvrdé konkurenci strojní výroby a výkyvům odbytu se udržela. Studium tohoto celku se tak týká živého oboru, který se stále vyvíjí a zaslouží si oprávněnou pozornost.

Studie vznikla v rámci grantového projektu Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016–2022 (NAKI II) Ministerstva kultury ČR Design československého skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

POZNÁMKY

- ¹ Sbírka Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, číslo v CES: MSB/002-05-14/255002.
- ² Evidenční čísla B07358 – B07363, B10261 a KD00082.
- ³ Například: Before Going to a Party. *Czechoslovak Glass review*, 1951, roč. 6, č. 1, s. 10–13.
- ⁴ U většiny předmětů se dochovaly i původní identifikační štítky se signaturami vzorkařek. V případě Jarmily Hlavové je to písmeno „H“. V jiných případech lze také vzorkařku identifikovat podle záznamu dochované výrobní dokumentace.
- ⁵ Např. B07201 – B07207.
- ⁶ Ev. č. B07183 – B07200.
- ⁷ Nyní součást podsbírkky Jablonex Zásada, ev. č. JZ00001 – JZ000606 a JZ02788 – JZ02926.
- ⁸ Další typy výrobků s tamburovanou výšivkou jsou v podsbírcce Jablonex Zásada obsaženy v tomto objemu: Límce a límcové náhrdelníky 87 ks, pásky 26 ks, pouzdra na cigarety 3 ks, pouzdra na brýle 1 ks, škrabošky 2 ks, motýlky a vázanky 6 ks.
- ⁹ Pod označení „pletené zboží“ se obecně zahrnuje prýmkový sortiment – prýmky, nášivky a třásně – zpracovávaný na bubínku technikou podobnou paličkování.

- ¹⁰ Např. ev. č. B07351, JZ00128 nebo JZ00109.
- ¹¹ Výroba polotovarů byla soustředěna v Holicích a Liberci, surové kůže se nakupovaly v Jaroměři.
- ¹² Např. ev. č. B11173, B11180 a B11181.
- ¹³ *Zbožiznalství jabloneckého zboží*. 1. vyd. Jablonec nad Nisou: PZO Jablonex, 1971, s. 66.
- ¹⁴ Tamtéž.
- ¹⁵ Jak: Rokajl a jeho možnosti. *Sklo a bižuterie*. 1979, č. 4, s. 3.
- ¹⁶ LANGHAMER, Antonín. *Jarmila Hlavová – ateliérová bižuterie a obrazy*. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie, 1995. S. 5. ISBN 80-901809-6-5. Dále jako LANGHAMER (1995).
- ¹⁷ Např. ev. č. JZ00005, JZ00006, JZ00019–JZ00022, JZ00028–JZ00032, JZ00059, JZ00170, JZ00437, aj.
- ¹⁸ Ev. č. JZ00034.
- ¹⁹ Ev. č. JZ00011.
- ²⁰ Ev. č. JZ00025–JZ00027.
- ²¹ Ev. č. JZ00018.
- ²² NOVÝ, Petr a kol. *Zásadský ráj: příběh českých perliček*. Zásada: Preciosa, 2018. S. 77. ISBN 978-80-86397-30-6.
- ²³ Výdejny materiálu pro různé typy výrobků byly po celém Československu. V některých lokalitách se vyráběl pouze konkrétní sortiment nebo výrobní operace.
- ²⁴ V regionu Krušnohoří, se pak nacházely výdejny pro prýmkový sortiment, jehož centrem výroby zůstala Kovářská.
- ²⁵ Například kabelka ev. č. JZ00257.
- ²⁶ Například kabelka ev. č. JZ00032.
- ²⁷ Podle dobových fotografií se podařilo identifikovat soupravu JZ00002 jako výstavní exponát.
- ²⁸ Ev. č. B10169.
- ²⁹ CHVALINA, Vladislav: Perličky z Československa. *Sklo a bižuterie*. 1988, č. 16, s. 3.
- ³⁰ Ev. č. B07358 – B07363, B07365 – B07372.
- ³¹ Např. souprava ev. č. JZ00003 nebo psaníčko JZ00191.
- ³² LANGHAMER (1995).
- ³³ Např. kabelka B07349, JZ00207 nebo JZ00073.
- ³⁴ Problematice v dobovém kontextu se věnuje Antonín Langhamer ve studii *Poznámky o tvorbě a výrobě bižuterie* uveřejněné v časopisu *Tvar* v roce 1967, č. 7.
- ³⁵ Předměty byly zahrnuty ve výstavní kolekci podniku Železnobrodské sklo, součástí sbírky MSB je 5 souprav pod ev. č. B05661 – B05665, část kolekce je prezentována také v rámci článku: LANGHAMER, Antonín. Die IV. Internationale Bijouterieausstellung Jablonec 74. In: *Tschechoslowakische Glasrevue*, 1974, roč. 29, č. 11, s. 13–14.
- ³⁶ Ev. č. B05664 a B05665.
- ³⁷ Ev. č. B07183.
- ³⁸ Ev. č. B07198.
- ³⁹ Ukázka sériově vyráběné varianty ev. č. B11093.
- ⁴⁰ Ev. č. B09984 – B09986.
- ⁴¹ Ev. č. B09985.
- ⁴² B10555 – B10557, B10570.
- ⁴³ Např. B11178 – B11383.
- ⁴⁴ Ev. č. B11468.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

Before Going to a Party. *Czechoslovak Glass review* 6. 1951(1), s. 10–13.

GILTISOFF, Natalie. *Fashion Bead Embroidery*. 1. vyd. London: Batsford, 1971. ISBN 713426462.

CHVALINA, Vladislav. Perličky z Československa. In: *Sklo a bižuterie*. 1988, č. 16, s. 1,3.

Jak: Rokajl a jeho možnosti. *Sklo a bižuterie*. 1979, č. 4, s. 3.

Jarmila Hlavová: výtvarné dílo. [S. I.]: [s.n.], 2005. 31 s.

KLOUZKOVÁ, Alice a kol. *Dědictví: Tradice, inovace, móda*. Praha: Vysoká škola uměleckopřemyslová, 2016. ISBN 978-80-87989-19-7.

LANGHAMER, Antonín. Die IV. Internationale Bijouterieausstellung Jablonec 74. In: *Tschechoslowakische Glasrevue* 29, 1974 (11), s. 13–14.

LANGHAMER, Antonín. *Jarmila Hlavová – ateliérová bižuterie a obrazy*. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie, 1995. ISBN 80-901809-6-5.

LANGHAMER, Antonín. Poznámky o tvorbě a výrobě bižuterie. In: *Tvar: časopis Ústřední lidové a umělecké výroby* 18, 1967, č. 7.

NOVÁ, Jana. *Jablonecké výstavy 1959–1987. Nečekejte na motýla...* 1. vyd. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2011. ISBN 978-80-86397-13-9.

NOVÝ, Petr. *Jablonecká bižuterie*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2250-4.

NOVÝ, Petr a kol. *Zásadský ráj: příběh českých perliček*. Zásada: Preciosa, 2018. ISBN 978-80-86397-30-6.

PIŇA, Leslie – WINFIELD, Lorita – KOROSSEC, Konstance. *Beads in Fashion 1900–2000*. Atglen: Schiffer Publishing Ltd., 1999. ISBN 0764307924.

WILCOX, Claire a kol. *Fashion in detail 1700–2000*. 2. vyd. London: V&A Publishing, 2013. ISBN 978-1851777686.

Zbožiznalství jabloneckého zboží. 1. vyd. Jablonec nad Nisou: PZO Jablonex, 1971.